

תפקידו של עם ישראל – עיון בדין כרת¹

ראשי פרקים

- א. הכרת - ניתוק מעם ישראל
  1. הקדמה
  2. כרת וברית
- ב. עיון בדיני כרת שבתורה
  1. אי האמונה בה'
  2. האמונה בבחירת עם ישראל
  3. טשטוש הגבול בין האדם לבורא
  4. התביעה המוסרית
  5. חיים של דבקות בה'
- ג. סיכום
- ד. נספח: הכרת על ציר הזמן

א. הכרת – ניתוק מעם ישראל

1. הקדמה

הכרת הוא אחד העונשים החמורים ביותר בעולם ההלכה היהודי, מצד חומרתם קודמים לו ארבע מיתות בית דין בלבד, עיון בפסוקי התורה מעלה שהעונש בכרת הוא התנתקות מיתר העם, עניין זה עולה מרוב ההופעות של דין כרת במקרא. נביא לכך דוגמא - "ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמיה", העונש בכרת² אינו עונש הפוגע בחיים הפרטיים של האדם לכשעצמו, אלא בהיותו של היחיד החוטא חלק מן האומה הישראלית.

אם כן עיון במקרים שבהם נענש החוטא בכרת, כלומר מתנתק מהעם, יוכל ללמדנו על מהותו של עם ישראל. זאת מכיוון שעל חטא הפוגע בישות הלאומית מתאים להעניש בניתוק ממנה, ולא על כל חטא, חמור ככל שיהיה³, הפוגע רק בפרט⁴, ואיננו פוגע בישות הלאומית.

2. כרת וברית

פירושה הפשוט של המילה כרת הוא ניתוק, כריתת האילן פירושה ניתוק האילן משורשיו. עיון בהופעותיו של השורש כ.ר.ת. מלמדנו שלא הניתוק בלבד נעשה באמצעות כריתה אלא גם החיבור, יצירת קשר של ברית נעשית בעזרת כריתה - "ביום ההוא **כרת** ה' את אברם **ברית**" (בראשית ט"ו, יח). לא רק ברית אלוקית שבין הבורא לנבראים, אלא גם ברית אנושית היא תוצאה של כריתה "ויקח אברם צאן ובקר ויתן לאבימלך **ויכרתו** שניהם **ברית**" (בראשית כ"א, כז). גם פירוק הברית בין איש לאישה תלוי ב'כרת' - "וכתב לה ספר כריתות" (דברים כ"ד, א, ג).

1. תודה לרב יעקב על הרעיון, וגם על השיעור לפני ליל הסדר.
2. כוונתי לדין כרת בפסוקי התורה, במהלך הדורות חל שינוי בתפיסת העונש שבכרת, ועל כך בסוף המאמר.
3. יש לזכור שישנם עונשים חמורים אחרים שניתן להעניש בהם את החוטא.
4. הדברים מקבלים משנה תוקף לאור התפיסה: "כל מידה כנגד מידה... אינה רק עונש חיצוני אלא טבועה היא בחוקיות המציאות" (לאמונת עתנו, הרב צבי ישראל טאו, חלק א' עמ' כב), עונש המידה כנגד מידה מחייב שמי שפוגע במהותו של העם מתנתק ממנו.

כרת, אם כן, מתייחס לבריתות ולקשרים מהותיים בין איש לאשתו, ובין האדם לחברו ולחברה. פירושה של ההיכרות מן העם הוא, איפוא, ניתוק הברית.

ב. עיון בדיני כרת שבתורה

ננסה לעיין בדיני הכרת שבתורה ומתוך כך להעלות מסקנות בעניין מהותו הלאומית של עם ישראל.

1. אי האמונה בה'

על עבודה זרה, המרת האמונה בה' בורא שמים וארץ, ובחירה בכל אמונה אחרת, נענשים בכרת.

ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו כי מזרעו נתן למלך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי... ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אתו ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמם. והנפש אשר תפנה אל האבת ואל הידענים לזנת אחריהם ונתתי את פני בנפש ההוא והכרתי אתו מקרב עמו. (ויקרא כ', ג-ו)

בפרשייה זו חוזרת ההתראה על ההיכרות מן העם שלוש פעמים⁵, וזאת מכיוון שביסודו של עם ישראל עומדת האמונה בה'. תפקידו של העם היהודי הוא להפיץ את האמונה בבורא העולם בעולם הזה, ולכן כל יהודי העובד עבודה זרה פועל נגד מהותו של העם - במקום להפיץ את האמונה בה' בורא שמים וארץ, בוחר היהודי לעבוד אלילים. ככזה אין הוא עוד חלק מן העם היהודי, ולכן "והכרתי אותו מקרב עמו".

עיקרון זהה ניתן לראות גם בדין כרת החל על המקלל את השם:

והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה. כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הַכָּרַת הַכָּרַת הנפש ההוא עונה בה.
(במדבר ט"ו, ל-לא)

המקלל את השם איננו מאמין בו, בצדק האלוקי, ולכן אינו מקדם את האמונה באל אחד בעולם. למעשה המקלל יודע את בוראו ומתכוון למרוד בו⁶, איש כזה אינו מעוניין לקדם את האמונה בה', ולכן גם עליו להיכרת מקרב העם היהודי.

2. האמונה בבחירת עם ישראל

וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההוא מעמיה את בריתי הפר.
(בראשית י"ז, יד)

זוהי הפרשייה הראשונה בתורה, בה מוזכר הכרת. המילה היא כריתת הברית⁷ שבין ה' לעם ישראל. והיא אחד משני המקרים היחידים⁸ שבהם נענשים בכרת על אי עשייה של מצוות עשה, ולא על חטא אקטיבי.

5. שלוש הוא כידוע מספר המסמל החלטיות ויציבות "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ד, יב).

6. כדברי הגמ' "יכה יוסי את יוסי" (סנהדרין נו ע"א, ועיין רש"י שם ד"ה "בכל יום", ואכמ"ל).

7. ועיין לעיל בהקדמה על הקשר בין ברית לבין כרת.

8. השנייה היא מצוות קרבן פסח, כפי שנכתוב בהמשך.

בנוסף לאמונה בה', על מנת להיות חלק מן העם יש צורך להאמין גם בבחירת ישראל על ידי ה', אי ההכרה בבחירה זו, ובתפקידו של עם ישראל להופיע את דבר ה' בעולם כלאום, גם היא מעילה בתפקיד הלאומי, ולכן דינו של מי שאינו מאמין בה - כרת.

מאותה הסיבה גם אי הקרבת קרבן הפסח, הקרבן המסמל את יציאת מצרים, את בחירתו של עם ישראל על ידי ה', ואת גאולתו, שהיא הבסיס לנתינת המצוות כולם - מחייבת כרת, ולכן:

והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההוא מעמיה כי קרבן ה' לא הקריב במעדרו חטאו ישא האיש ההוא.
(במדבר ט', יג)

נראה שמשום כך גם האוכל חמץ בפסח, מתחייב בכרת:

שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאר מבתכם כי כל אכל חמץ ונכרתה הנפש ההוא מישאל מיום הראשון עד יום השבעי.
שבעת ימים שאר לא ימצא בבתכם כי כל אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת ישראל בנר ובאורח הארץ.
(שמות י"ב, טו, יט)

גם האוכל חמץ פוגע באמונה בבחירת ישראל, אכילת החמץ בפסח היא התרסה נגד בחירה זו ולכן גם עליה מתחייבים בעונש החמור.

מחלל שבת גם הוא מתחייב בכרת? כידוע, לשבת תפקידים רבים; במקומות מסויימים נראה שהיא עדות על חידוש העולם, באחרים נראה שהיא יום מנוחה סוציאלי, ולפעמים עדות לבחירת ישראל וליציאת מצרים. עיון בפרשייה בה מופיע חיוב הכרת בגלל חילול שבת מעלה שהפרשייה עוסקת בשבת כעדות על בחירת ישראל "כי אות היא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדישכם" (שמות ל"א, יג). אם כן, גם כאן משתקפת החשיבות של ההכרה בבחירת ישראל על ידי ה', כעומדת ביסוד הישות הלאומית היהודית.

3. משמוש הגבול בין האדם לבורא

ברית נכרתת לרוב בין שני בעלי אינטרסים, במובן זה הברית בינינו לבין בורא העולם היא ברית משונה - הבורא הוא אינסופי ואילו אנחנו ברואיו. הברית מקנה גם תחושה של קרבה - "בנים אתם לה' אלהיכם" (דברים י"ד, א). שילוב בין שני הגורמים הללו יכול ליצור עיוות.

במצב שבו האדם חש את עצמו בעל מדרגה מול הקדושה, הוא מאבד את מקומו בברית שבין ה' לעמו, ולכן:

איש אשר ירקח כמהו ואשר יתן ממנו על זר ונכרת מעמיו.
איש אשר יעשה כמוה להריח בה ונכרת מעמיו.
(שמות ל', לג, לה)

אדם אשר מכין לעצמו שמן משחה, המיועד לעבודת המקדש או קטורת המיועדת אף היא עבור ה' או המשתמש בהם לצרכיו, נכרת. במעשה זה איבד העושה את היחס שבין שני בעלי הברית, היחס של: "אנו עמך ואתה אדוננו". בהקשר דומה יש להבין גם את דין הכרת על מי שאינו מתענה ביום כיפור¹⁰. אדם שיכול להרשות לעצמו לוותר על סליחתו של הבורא לחטאיו אינו מבין נכונה את מערכת היחסים שבינו לבין אלוהיו.

אם באומות העולם היה ניתן להתייחס אליו כאל 'טועה', בעם ישראל מעשה זה הוא הרסני. זוהי פגיעה ביסוד, בהבנת הקשר שבינינו לבין ה', אי הבנה שכזו גם היא מובילה לכרת.

9. שמות ל"א, יד.

10. ויקרא כ"ג, כט.

נראה שגם לדין הכרת על אכילת קדשים בטומאה¹¹ יש יסוד דומה, על היהודי לדעת שאֵל לו לגשת לקדשי שמים בלא היטהרות. ביננו לבין האלהים ישנו פער בל יגושר, המחשבה על אכילת קדשים של הבורא במצבנו הטבעי בלא היטהרות והכנה היא פגיעה בעצם הקשר שבינינו לבינו.

יש דין כרת גם על אכילת דם :

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב עמה. כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתי לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר. על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוכם לא יאכל דם. ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר. כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת. וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ במים וטמא עד הערב וטהר. ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. (ויקרא י"ז, י-טז)

בפרשייה זו מופיע פעמיים איסור כרת בגלל אכילת דם, בפעם הראשונה "ואני נתתי לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר", כלומר, מכיוון שהדם הוא המכפר על הנפש בפני ה', הוא אסור באכילה. גם כאן נראה שהסיבה בגללה ההתייחסות לאכילת הדם חמורה כל כך היא טשטוש הגבולות. הדם ניתן לכפר עלינו לפני ה', השימוש בו לצרכי אכילה כמוהו כביזוי הקדשים, וגם הוא טשטוש הגבול שבין האלוקי לאנושי, ולכן דינו כרת.

באיסור השני בפרשה הנימה שונה: "כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואומר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יכרת", כאן נראה שסיבת הכרת איננה קשורה ליחס שבין ישראל לבורא אלא להתייחסות לבריאה. גם כאשר אוכלים ישראל בשר, אל להם לאכול את הדם, הדם הוא הנפש, ויש להתייחס לכל הבריאה בכבוד הראוי לה.

בחירת ישראל איננה כזו המקנה להם את הרשות להתעמר באחרים. מעמדו של עם ישראל מחייב כבוד לכל הנבראים, אך יש להדגיש שאין כאן ציווי רגיל, זהו דבר מהותי לעם, ולכן כל העובר עליו חייב כרת. אדם שחושב שהיותו נמנה על העם הנבחר מאפשר לו להתעמר באחרים אינו נשאר חלק מן העם בו בחר הקב"ה.

4. התביעה המוסרית

ואיש אשר יקח את אחתו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם ערות אחתו גלה עונו ישא. ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקרה הערה והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם. (ויקרא כ' יז-יח)

זוהי פרשיית העריות, פרשייה זו מעמידה תביעה מוסרית של חיי אישות טהורים. עיון בפרשייה כולה מעלה את חשיבותה הרבה בתורה. בני ישראל נכנסים לארץ מכיוון שהיא מקיאה את העם הנמצא בה מכיוון שחי חיי הפקרות.

דינו של האיש המופקר, שאינו שומר על קדושת המשפחה' להיפלט מכלל ישראל. בבסיסה של האומה הישראלית עומדת דרישה לחיי מוסר גבוהים, היותנו עם ה' מחייבת אותנו לנהל את חיינו בצורה מוסרית, ומי שאיננו עושה כך לא ראוי להישאר חלק מעם ה' בעולם ולכן: "ונכרתו שניהם מקרב עמם".

11. ויקרא ז', פסוקים כ, כא, כה; שם כ"ב, ג.

5. חיים של דבקות בה'

מלבד כל התביעות הללו הקבי"ה תובע מעמו עוד שתי תביעות קשות:

ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' לפני משכן ה' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך ונכרת האיש ההוא מקרב עמו. (ויקרא י"ז, ד)

אדם האוכל בשר תאוה, אוכל בשר להנאת עצמו ולא מביא ממנו קרבן לה' - נכרת מקרב עמו¹². על היהודי לעבוד את ה' בכל נימי נפשו, כאשר יכול איש מישראל לאכול בשר ולהתעלם מה', הוא פגום מיסודו, איש זה אינו ראוי לבוא בקהל.

זאת ועוד, אדם שיכול להישאר טמא ומנותק מה' ומעולם הטהרה, ולא להיטהר מטומאת מת¹³, גם הוא אינו מבין את מהותו של עם ישראל, וגם הוא נכרת מקרב עמו, שנאמר:

כל הנגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו. (במדבר י"ט, יג)

ג. סיכום

דין כרת בתורה הוא עונש התנתקות מהעם, מכיוון שכך, נראה שהמעשים שעליהם ייענש אדם בכרת ישקפו את מהותו של עם ישראל, וזאת מכיוון שעונש של ניתוק מהעם ראוי שיבוא על פגיעה במהותו של העם.

בתחילה ראינו שעונש הכרת ניתן על חוסר אמונה בה' ובבחירת ישראל, מכיוון שהאמונות הללו עומדות ביסודה של הישות הלאומית היהודית, ולכן הם הבסיס לעם. בהמשך הוכחנו שגם מעשים המטשטשים את ההבדל שבין האלוקי לאנושי, מהווים גם הם פגיעה במהותו של עם ישראל, שהקשר בינו לבין ה' אסור שיגרום לטשטוש ההבדל שבין שמים לארץ.

עוד גילינו שישנן תביעות מוסריות חמורות מבני העם היהודי, הן ביחס להתנהגות האנושית ולחיי טהרה, והן ביחס לבריאה כולה. לבסוף הוכחנו שמול כל יהודי עומדת תביעה גדולה לעבודת ה' תמידית, ושעל פי המצב האידיאלי כל מי ששוכח את עבודת ה' מאבד את מקומו באומה.

כלומר, תפקידו של עם ישראל הוא הופעת האלוקי במציאות וזאת בדרך של אמונה וחיים מוסריים. ולכן, פגיעה באחת מהיסודות הללו גורמת לניתוק מן העם, בחיים אלו מוצבת תביעה לעבודה תמידית, לטהרה, ולכיוון כל המעשים לשם שמיים.

ויהי רצון שנזכה לעשות

12. כיום אין הדין כך, ומותר לאכול בשר גם מבלי להקריב לה'. ועיין דברים י"ב, פסי' יג-ט. אך דומה שעדיין ניתן ללמוד מכאן על הדרך בה צריכה הייתה האומה הישראלית לנהוג, ואכן כך נהגה במציאות האידיאלית.

13. יש להעיר, שלהלכה נפסק שאיסור השהייה בטומאה הוא רק בתוך המקדש, אך אין להתעלם מפשטות הפסוקים שמהם נראה שהאיסור הוא בעצם השהייה בטומאה.

ד. נספח: הכרת על ציר הזמן

במהלך ההיסטוריה היהודית שינה ה'כרת' את צביונו, אם בפסוקי התורה נראה שעונש הכרת הוא התנתקות מן האומה, בהמשך הדורות נראה שעונש הכרת הוא היפטרות מן העולם בלא זכר, או העדר חיים בעולם הבא, ולא התנתקות מן האומה. וכך כותב הרמב"ן בשער הגמול¹⁴:

שהכרת המפורש בתורה, עונש מכופל הוא לגוף ולנפש, ומי שזכויותיו מרובים על עוונותיו, אע"פ שיש בהם מחייבי כרת, העונש המגיע לו בגופו והוא מת בחצי ימיו... ויש במחייבי הכרת מי שעוונותיו מרובים מזכויותיו, ועונש כרת שלו מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף שהיא נכרתת מחיי גן עדן... ויש עוד במחויבי הכרת שגופו נכרת מחיי העולם הזה ונפשו נכרתת אפילו מחיי העולם הבא.

כל אלו נוגעים לנפשו הפרטית של האדם ולא ליחסו לאומה כפי שראינו בפסוקי התורה.

שינוי זה הוא חלק מתהליך מקיף יותר, המתואר על ידי הרב קוק במאמר "למהלך האידיאות בישראל"¹⁵, על פי דבריו שם עבר מוקד החיים היהודיים מהאידיאה האלוקית, חיים שלמים ומלאים באור ה' בהם האומה כולה משתתפת, לאידיאה דתית, לחיים של קיום ציווי דתי, המנותק מאידיאל של חיים מלאים מוארים באור אלוקי.

כאשר הייתה מוארת האומה באור של אידיאה אלוקית, העונש החמור ביותר היה התנתקות ממכלול חיים זה: "ומעשרה של האורה האלהית הרבה הזורמת בקרב הכלל, המלבבת וזוהרת בגלוי ובבליטה רבה ברשומה הרוחני של האורגניות המלאה המיוחדת שלו, מתמלא הפרט - שהוא מחובר אל הכלל ושהוא חלק מחלקיו מלוי גמור ושלם". ולכן "ואינה זקוקה לדבר על דבר קבלת הפרס של היחידים הפרטיים שלה" (שם, עמ' קי).

אך לאחר החורבן השתנה המוקד, והעם היהודי החל לחיות לאור אידיאה דתית, ולכן כל עולם השכר והעונש חייב להתבטא בחיי הפרט, ולכן גם הכרת מקבל צביון שונה, וגם הוא תורגם לחיי הפרט. יש להדגיש שאין כאן שינוי מהותי. בעומקם של דברים הכל אחד, מבחינת המעמד הנפשי-פנימי הכרת מן הלאום בדור החי את האידיאה האלוקית כמוהו כאיבוד הזרע וחיי הנצח לדור החי חיי אידיאה דתית.

14. עמ' טז, מהדורת מכון מערבא.

15. אורות, עמ' קב-קיח.